

Раїса ЗАХАРЧУК-ЧУГАЙ
*доктор мистецтвознавства,
Інститут народознавства НАН України*

МИКОЛА МОЗДИР — ПІВСТОЛІТТЯ НА НИВІ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

Дорога Миколи Івановича Моздира до мистецтвознавчих досліджень — не рівненька, не легко прохідна. Часто терниста. Доля мистецтвознавця Миколи Моздира, як і зміст його різнопланової дослідницької, організаційної діяльності, невіддільні від долі його рідного народу, життя в нелегкий історичний час. У роздумах про нього актуальні обґрунтування відомого дослідника історії української культури Івана Огієнка: «... Віки ми йшли під важким тягарем неволі, часто стомлені падали на тернистім шляху, проте ніколи не спинялися в своїй культурній роботі, а все прямували вперед і вперед...» [1, 5]. Бо ж земля України «дала родючі соки народу велетню, тому народові, що виріс тут своєрідним, великим та дужим, талановитим та тямущим... І не дивлячись на всі перешкоди, що завше горою ставали йому на дорозі, народ український утворив своє власне життя, утворив велику своєрідну культуру. І можна тільки дивуватись, дивуватись і благоговіти, як це народ наш незвичайно тернистим шляхом досяг такої великої культури» [1, 263].

Багата традиційна духовно-мистецька культура українського народу стала вибором науково-дослідницької, педагогічної діяльності Миколи Івановича Моздира. Народився він 6 січня 1928 р. в селі Тайкури Здолбунівського району Рівненської області. Вищу освіту здобув у Львівському державному університеті ім. І.Франка, закінчивши історичний факультет у 1950 році. Зацікавлення ще із студентських років до питань культури, мистецтва українського народу та народів світу ніколи не залишало молодого історика, навіть у ті роки, коли

після закінчення університету працював учителем у школі. Неабияку роль у цьому відіграли лекції з історії та теорії мистецтва відомого дослідника Мечислава Гембаровича. Він вивчав історію світового мистецтва, зосередивши особливу увагу на дослідженні пам'яток української культури й мистецтва. Тоді ж вперше Микола Моздир зустрівся з Павлом Жолтовським, коли в кінці 1950-х рр. розпочалася праця по виявленню та обліку пам'яток мистецтва та культури.

З 1960 р. М.Моздир працює молодшим науковим співробітником Музею етнографії та художнього промислу (м. Львів). З 1963 р. він заступник директора Державного музею українського мистецтва (тепер — Національний музей ім. Андрея Шептицького), а з 1971 р. — завідуючий фондами, а згодом — завідуючий відділом образотворчого мистецтва Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Рильського, утвореного на базі МЄХП. З кінця 1992 р. і донині Микола Моздир — старший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України.

Його формування, як науковця, музейника проходило в середовищі прогресивної, високопрофесійної співпраці з П.Жолтовським, М.Гембаровичем, Ю.Гошком, Д.Фіголем, В.Долинським, К.Матейко, А.Будзаном, С.Сидорович, В.Свенціцькою, І.Гургулою, Я.Нановським, С.Чехович, П.Лінинським, М.Батогом, Б.Возницьким, В.Островським, М.Пигелем, Г.Якущенком, В.Вуйциком, Х.Саноцькою, В.Любченком, Ф.Петряковою та іншими.

Взаємна повага, взаєморозуміння, вболівання за науково-музейницьку справу впродовж десятиріч нелегкої щоденно-копіткої праці були спрямовані на основне — зберігати музеї, не допускати розпорошення збірок, проводити інвентаризаційну роботу на науковій основі, поповнювати їх збірки. А робити це було не так легко, адже для цього необхідних умов не було через відоме ставлення тодішньої влади до культури минулого нашого народу, особливо цінностей сакрального мистецтва. Все ж таки було врятовано сотні безцінних творів церковного призначення, окремі з яких є в сучасній експозиції

Національного музею ім. Андрея Шептицького у м. Львові.

Загальноновизнана різнопланова науково-музейницька робота Миколи Моздира — фондова, експозиційна, науково-освітня. Він розробляв методичні посібники для екскурсоведення програми-системи написання експлікацій, складання каталогів; зробив вагомий внесок у справу атрибуції численних творів із фондкових музейних збірок. Особливо важлива робота Миколи Моздира — це збір безцінних скарбів, привезення їх у музеї, які визнані як унікальні пам'ятки української та світової культури. Це, зокрема, відомі Дунаєвські колони XVII ст., ікони з Бойківщини, Поділля, Волині XVI–XVII ст., рідкісні годинники високої мистецької якості, меблі та ін.

Значна його заслуга у справі упорядкування фондів ювелірних виробів та коштовностей Музею етнографії та художнього промислу, оновлення обладнання експозицій, побудови нових фондкових відділів, розділів, зокрема фонду меблів на пл. Ринок, 10, постійно діючої виставки годинників та ін. Задуми М.Моздира щодо налагодження фондової роботи, розширення експозиційних площ, які так активно впроваджував його довголітній директор Юрій Гошко. На цьому ґрунті склалися ті доброзичливі особисті стосунки, які зберігаються до цього часу.

Ерудиція Миколи Моздира, людини-книгознавця, подивляюча пам'ять, досвід, інтуїція давали підстави для визначення художньо-історичної цінності окремих пам'яток, робити своєрідні відкриття, поповнювати Музей рідкісними експонатами, вводити їх в науковий обіг.

Важлива ділянка науково-дослідницької роботи Миколи Моздира — експедиції. Можна говорити про його високопрофесійну оригінальну школу експедиційно-пошукової творчої справи. Всі, хто хоч раз працював в експедиції з Миколою Мозирем, вважав для себе удачею ще й ще раз з ним поїхати – в різних обставинах, у різні пори року (в снігові, дощові години) в найдавніші куточки України.

Не раз мені довелося брати участь в експедиціях, якими керував Микола Моздир в районах Українського Полісся. Я

дивувалась його відчуттям-передбаченням, в яке село поїхати, до яких людей слід зайти, щоб зібрати цінну інформацію про традиційне мистецтво поліщуків. До них у Миколи Івановича особлива шана.

Скільки буду жити, не забуду як Віра Свенціцька у віддалених селах Полісся досліджувала стан збереження ікон у поліських храмах. Вона повторяла: «Отже, Раїсо, як зручно, добре працювати в експедиціях з Миколою Мозирем. Він керівник високо професіонал. Уміє розмовляти з людьми, їх шанувати і вони йому віддячують тим же».

З районів Українського Полісся, експедиціями, якими керував Микола Моздир, зібрані унікальні пам'ятки до музейних збірок Національного музею українського мистецтва ім. Андрея Шептицького та Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України.

Назавжди буду пам'ятати трагедію — Чорнобильську катастрофу 1986 року. Ще не все ми знали про рівень радіації в селах, постраждалих від аварії на Чорнобильській АЕС. Однак, просили колегу поки не їхати в уражені радіацією райони. Він навіть і слухати не хотів. Відповів: «... маю поза увагою ... радіацію, а мистецтво Українського Полісся треба вивчати...».

Шана до людей, тепло сердечне ставлення до них були запорукою успіху експедицій, справ збору мистецьких пам'яток. Він очолював десять експедицій в різні райони України з найскладнішими тематичними завданнями. Після повернення з експедицій організував виставки привезених робіт. Павло Жолтовський високо оцінював професійно-збиральницької, науково-дослідницької роботи Миколи Моздира, що він виконував його конкретні завдання щодо врятування цінних пам'яток іконопису, церковної обстави тощо. Павло Жолтовський часто називав його, з притаманним йому гумором, по-дружньому, Миколою Іоановичем. Їх довголітня співпраця, вимоглива, розумна, добра, з постійними обмінним думками, диспуатами, відвертість, щирість, доброзичливість були для всіх зразком наукової етики в нелегкій дослідницькій, музейницькій справі.

Вони завжди були в числі тих, хто в 1960-х рр. продумував, обґрунтовував потребу цілісного викладу історії національного мистецтва, виокремлення українського мистецтвознавства в самостійну науку.

Проблемні висвітлення духовно-мистецької сутності, важливості народного традиційного мистецтва, зокрема сакрального, присвятив Микола Моздир працю «Українська народна дерев'яна скульптура» [2].

Дисертаційна робота М.Моздира на цю тему була високо оцінена Спеціалізованою вченою радою Московського університету ім. М.Ломоносова. Відомі мистецтвознавці В.Василенко, М.Ільїн, Д.Сараб'янов та ін. визнали працю Миколи Моздира як вагомий внесок в методологічну скарбницю вітчизняної мистецтвознавчої науки.

Монографія М.Моздира «Українська народна меморіальна скульптура» — праця вченого, де вперше у вітчизняній науці простежена генеза цвинтарної художньої різьби в Україні розвиток, сучасний її стан. Обґрунтовано, що намогильні пам'ятки в Україні безпосередньо пов'язані з вірою народу, його розумінням вічного і минулого, етико-моральними принципами, а в цілісності — це важлива складова духовно-мистецької культури, історії українського народу [3]. Нещодавно вийшла в світ його монографія присвячена відомому майстру народної скульптури В.Лупійчуку — співцю українського козацтва [4].

Зараз навіть важко уявити, що в 1960-х рр. тільки поодинокі дослідники працювали над вивченням, дослідженням традиційної мистецької культури українського народу. «Модним» тоді було писати про західноєвропейську та й світову культуру. До тих, хто опрацьовував теми про народне, тим паче давне, релігійне мистецтво України відносились м'яко кажучи із здивуванням, застереженням.

Можна тільки подивувати працьовитості Миколи Моздира. В його доробку до 200 публікацій, окремі з яких у зарубіжних виданнях, зокрема в ЮНЕСКО, висвітлені важливі аспекти історії, теорії професійного образотворчого мистецтва, творчості

народних майстрів та художників професіоналів, дизайнерів, питання про народні, художні промисли домінуючі орнаментальні мотиви такі види народного мистецтва як художнє скло, художні вироби з дерева, граніту, бронзи та ін.

Як член Національної спілки художників України М.Моздира постійно сприяв вивченню, популяризації мистецького доробку художників-професіоналів, народних майстрів. До його фахових порад прислуховувалися і прислуховуються знані у світі за свою творчість майстри. Він змістовно, цікаво організовував проведення в музеях численних конференцій, виставок, творчих семінарів тощо.

Організаторський досвід праці Миколи Моздира відчувався в різних формах, методах роботи з творчими людьми. Вони до нього відносились з довірою, шаную. Особлива щирість була відчутна у частих зустрічах М.Моздира з О.Кульчицькою, Леопольдом Левицьким, В.Борисенком, В.Подольським, М.Ткаченко, А.Труш та ін.

До Миколи Моздира часто приходили художники, народні майстри, наприклад: М.Павловський, М.Тарнавський зі своїми творами на консультації, з бажанням почути його думку, поради щодо їх нових задумів. Уміє дослідник відчутти, зрозуміти потаємні помисли творчих особистостей, підтримати їх у нелегких нових задумах.

Щодо співпраці з народними майстрами вважаю за показовою справою була його праця щодо, наприклад, до організації виставки «Родина Шкрібляків». На закриття виставки, її обговорення, оцінки її значення було запрошено народних майстрів, художників, музейних працівників. І головне, що з Гуцульського краю приїхало понад 100 народних майстрів.

На особливу увагу заслуговує організація виставки, зустрічі в виставковому колонному залі музею І.Козловського, В.Касіяна, М.Глушка, М.Бажана, класика українських бандуристів Григорія Ткаченка з м. Києва та ін. Щорічно в рідних організаційних методах проводив відзначення днів народження Т.Шевченка, Лесі Українки та ін.

Бувало, що за організацію відзначання Шевченківських днів,

виступів бандуристів, виставку ікон Микола Моздир був «відзначений» владою — виговорами. Бо ж в них «націоналістичний» дух. Не легко було пережити незрозумілі «напади». Часті вимоги пояснень, обґрунтувань проведеної роботи.

Терпіння, праця перемагали в роботі Миколи Моздира.

Багато він допомагав художникам, народним майстрам як член художніх рад різного рівня. Його робота над дослідженням мистецької спадщини, сучасних творчих процесів в різних видах образотворчого, декоративного мистецтв дедалі більше поєднуються з іншими проблемами історії української культури. Він постійно турбується про підготовку кадрів, розробляє вузівські програми, навчальні посібники. Читав лекційні курси у Львівському національному університеті ім. І.Франка, Львівському Лісотехнічному університеті тощо. Понад 10 років Микола Моздир керував роботою «недільного лекторію», який проводився в залах Музею українського мистецтва. На прослуховування лекцій з різних питань теорії та історії українського мистецтва в недільні дні в музей часто приходило понад 200 слухачів. В 1960-х рр. це був новий оригінальний метод популяризації досягнень мистецької спадщини українського народу, творчості художників, народних майстрів.

Сьогодні Микола Моздир скеровує свою енергію на подальше дослідження традиційно-мистецької культури українського народу. Вченою радою Інституту народознавства НАН України науковими працівниками відділу народного мистецтва, високо оцінений розроблений ним план-проспект трьохтомної Історії українського народного декоративного мистецтва.

Те, що зробив, дослідив і сьогодні далі робить Микола Моздир — не тільки важливе, актуальне, воно має вагомое значення для подальшого вивчення мистецької спадщини українського народу.

Зовні стриманий, доброзичливий на вдачу, уважний до людей, готовий кожному чим може допомогти... Це йому належить вислів: «Поки живем, робім добро людям...». Думається, що ці слова — вияв його глибинних рис людяності, християнської моралі.

Прийшла золота осінь в життя Миколи Моздира. Про неї говорять, як про часи роздумів і самозосередження, часи збору врожаю. Хай вони будуть багатими для нього на многії літа!

1. *Огієнко І.* Українська культура.— Вінніпег, 1970.
2. *Моздир М.* Українська народна дерев'яна скульптура.— Київ, 1998.— 190 с.
3. *Моздир М.* Українська народна меморіальна скульптура.— Київ, 1996.— 130 с.
4. *Моздир М.* Лупійчук — співець українського козацтва.— Львів, 2005.— 144 с.